

בעל מלאכה, לבקש ממני דבר, ושאלתי אותו אם זוכר הוא את
מר אבי מימי נעוריו, ענה לי, בי זוכר הוא את אבי בנעוריו
שהיה לן רוב לילי השבוע בביהמ"ד והיו אז בביהמ"ד שלשה
פרושים מעירות אחרות, וגם הם לנו בביהמ"ד, ולאבי היו שני
כרים קטנים בביהמ"ד לשעון ראשי עליהם, וקרה אז בעיר,
הכנסת כלה עניה, והלכו נשים לקבץ מעט נוצות מבני העיר,
לצרכי כרים וכסתות בעד הכלה, וכשהגיע השמועה לאבי נתן את
הכרים שלו שבביהמ"ד, ולא גודע הדבר רק, בסמוך לפסח, שדרשו
מביתו את הכרים, לכבס את המעטפות, ונתודע, כי כבר הקדישם
מזמן, ומספר עוד, כי קרה פעם, שנכנס ביום לביהמ"ד, כדרך נער,
ונגש אל השלחן שלמד אבי שם, ושהה שם, וביקשו אבי, ואמר
רואה אנכי, כי לא תמהר לצאת, אנכי חפץ לשעון ראשי מעט,
על השולחן, בבקשה ממך, להעיר אותי אחרי עבור חצי שעה
הבט על מורה שעות, שבביהמ"ד, אבל למע"ה שלא תאחר מלהעירני,
אמנם, מסיים חזקן, לא נתנני לבי לנגוע בו, אבל דפקתי על
השולחן ותיכף ניער, ורחץ ידיו ושב ללימודיו.

סדר לימודו, הן בנעוריו, הן בכל ימי חייו, היה תמיד
בעיון גדול, ולהביא הדברים, לידי מסקנא להלכה, ודרכו היה,
להחלי כל דבר ממקורו, היינו אותם דברים, שיש להם שורש
בקרא, למד ועיין בתחלה במקרא ובדברי חכמינו הקרמונים ז"ל
כמו המכילתא, וספרא וספרי, ואח"כ עיין בתרגום, ובפירוש רש"י
ורמב"ן, וזכורני, כי בהיותי כבן י"ד, למד עמי פעם, פרשת
עגלה ערופה, ולמד אתי את הפרשה עם הספרי והגהות הגר"א,
עם התרגום, ופי' רש"י והרמב"ן, ואחר כך למדנו פרק עגלה
ערופה, כל המשניות והתוספתא של כל הפרק, ואח"כ למד אתי
את כל סוגיות הגמרא, על כל משנה ומשנה, ולבסוף למדנו את
הירושלמי שם, וזכורני, כי נתחדש אז בלימודנו, הרבה חידושים
אמיתים, ביחוד, בפסקי הרמב"ם שלמדנו, אחר כל זה, וכמו בן
נהג אח"כ בכל חיבוריו, וביחוד בספרו משנה ברורה, ללמוד
בתחלה כל ספרי הראשונים, המבררים את הסוגיות להלכה,
למעשה, כמו הרי"ף והרמב"ם (דרכו היה, ללמוד פנים הרי"ף,
ותיכף אח"כ, למד הלכה זאת ברמב"ם, באמרו, כי הרי"ף היה

כמו גמרא, של הרמב"ם, ומקור דבריו, ובכמה מקומות, מה ש1234567 שקיצר זה, משלים זה, ויש שהדברים סתומים ברי"ף, ובאו הדברים נ"כ סתומים בההולך בעקבותיו) ותוס', ורא"ש שכלול בו כל פסקי התוס' וחכמי צרפת, ויתר הראשונים, כמו סמ"ג ותרומה ואו"ז, וכדומה ומגדולי ספרד, הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן, ומאירי ועיטור, וגם מראשוני ראשונים כמו השאלות ובה"ג לא העלים עיניו, והכל, כדי לבא לידי בירור הלכה אחר כך בטור ובש"ע.

בפלסולים בעלמא, לא העסיק את דעתו, באמרו, כי הזמן קצר ויקר, והעיקר היה אצלו, לידע איך לקיים דברי התורה למעשה. 1234567 באמת, דעתו זאת, הוא דעת הגר"א ודרכו בלימודיו שדרכיו, היו תמיד נר לדרכי אבי.

מלימודיו בשחר נעורו לא נשאר ח"ת בכתובים, זכורני אוצר החכמה כי היה פנקס עם קצת הערות וחידושים, אמנם בעיקר, כפי הנראה, לא העלה אז בכתב, מה שנתחדש אצלו, אמנם אזכור כי בהיותי כבן ט' למד משניות כלים, וכמדומה, כי למדה, שנה תמימה וחיבר קונטרס, מן איזה בויגין, על מסכתא זו, אבל לא שם לבו עליו, להדפיסו ומסתמא נאבד ברבות הימים, או נתערב בין אלפי קונטרסים, של הספרים הנדפסים. בכלל, לא היה דתוע נוחה, בכתובת חידושי תורה בעלמא, מפני ביטול זמן, היקר מכל, ושאפשר בזה העת, להשתלם בתורה, אם לא, במי שדעתו להביאם לדפוס. זכורני, כשכבר עמדתי על דעתי, אחרי נשואי, ולמדתי בפרישות בעיר אחת, ובא אלי אבי לבקרני ומצא אותי, לומד חו"מ בעיון, וכותב על פנקס ביאורים וחידושים, ולא אמר טוב לעמלי, באמרו, רחוק הדבר, כי תביא את כתביך לדפוס. מפני ההוצאות הנדולות, ולא תסע בעירות, למכור אותם, ומי יודע אם ימצאו הרבה קונים, ויותר טוב היה לך, אם השתלמת בזמן כזה בעוד חלקי תורה, הרבים מאד, ואמר לי אז, יודע אנכי, בגאון גדול אחד בשמו... שכתב הרבה חידושים, ונשארו ממנו תיבה גדולה, של כתבי יד וכבר נרקבו ברבות הזמן האם לא חבל על עמלו, וביטול זמנו של גאון כזה לחנם, והדברים אלה

אמר לי לפני חמשים שנה ועוד, ואשר חזה מראש נחקיי¹²³⁴⁵⁶⁷ לדאבוני אצלי.

על דבר לימודו בסדר טהרות, אמר לי פעם, בהיותי כבר גדול בשנים, כי גודל כחם של הראשונים כמו הרמב"ם והר"ש משאנץ, ניכר, בביאורם לטהרות, שבסדר גדול וחמור כזה שאין עליה גמרא, סללו מסילה, וכל סתום הוציאו לאור, ביחוד הר"ש הראה נפלאות בביאורו.

אמנם סיים מר אבי ז"ל, חבל שלא סדרו חכמי הגמ', ביאורים על הסדר הזה, כי אחרי כל אלה, במקומות רבים, נשארו הדברים סתומים, ומצינו בסדרים אחרים הקלים בעניניהם מבסדר הזה שחכמי הגמרא אמרו פעמים, תברא, מי ששנה וכו' וכמו כן, לפעמים חסורי מחסרא, ולפעמים, תני כך, ולפעמים זו דברי תנא פלוני, אבל חכמים וכו' וכדומה. וגם בפרושי המלוצ' לאלפים. וכמובן שהגדולים שאחרי הגמ' לא הרהיבו בנפשם, לאמר מה שאמרו האמוראים, ולפיכך הרבה מקומות גשורים כספר החתום, ודאג על זה, ואמר עוד, בסדר זרעים, עכ"פ יש תלמוד ירושלמי, אבל בסדר הזה מגששים אנו בכמה מקומות באפילה. כשהיה בן שלשים בערך החל לחבר חיבורו חפץ חיים כולל הלכות לה"ר ורכילות, מה ראה על ככה ומה הביאו להעמיק כל חושי נפשו בהלכה זו לא שמעתי ממנו, כפי מה שידעתי והכרתי, רוח מר אבי בימי חי, לא במקרה כתב ספריו, או להתכבד בין מחברי ספרים, חלילה וחלילה, אמנם רוחו הטהור, והמלא יראת ד' התעורר, לאיזה דבר נפל בארץ ולפעמים גם מקרים פרטיים מקומיים, ומעשים אשר לא יעשו, העירו את נפשו הטהורה, לצאת קבל עם וספר התורה בידו.

זכורני כי בחורף שנת תר"ל נסע מביתו, לעיר וואסילישאק הרחוקה ד' פרסאות מעירנו וקבע מושבו שם, לימי החורף לחבר חיבורו (כי בעירנו הטרידו אותו כאמור למעלה אם כי היה רב במתא זולתו, אבל כל צרות דמתא היו עליו) אני הייתי אז כבן תשע ולקחני עמדי, למען אלמוד שם בת"ת, וזכורני כי מר אבי כתב את ספריו בביהמ"ד, בשטיבל שבאולם הבית ושם אכל, וגם ישן שם, מאכלו הביאו לו מבית מחותנו הפרנס ר' יצחק